FOREVISNINGSMARKEN 2024

Mark

STØTTEFORENINGEN KARENSMINDES VENNER

Forevisningsmarken

Forevisningsmarken på Museumsgården Karensminde er tilsået med gamle plantesorter, hvoraf mange ikke længere kan ses i landbruget.

På de følgende sider, kan du finde en kort beskrivelse af de enkelte plantesorter, som er at finde i marken. Flere af de gamle sorter kommer fra Børge Jensen, Langstedovergård på Fyn.

I forevisningsmarken forefindes blandt andet ca. 45 kartoffelsorter. Flest gamle sorter, nogle langt over 100 år gamle. Vi prøver at bevare mange sorter som for længst er udgået af avlen, da de enten er for modtagelige for skimmel og svamp, eller fordi de giver for lille et udbytte.

Forevisningsmarken drives af de frivillige fra Støtteforeningen Karensmindes Venner.

God fornøjelse!

UDARBEJDET AF:
STØTTEFORENINGEN KARENSMINDES VENNER &
MARK | BILLUND KOMMUNES MUSEER

Oversigtskort 2024

Jordskokker
Vårhvede
Hvid emmer
Vårrug
Hallands hvede
Dansk spelt
Ølandshvede
Dansk spelt
Vår tricale
Sølvhavre
Jakobshavre
Gul tystofte havre
Abbundance havre
Sort Nielsen havre
Marskhavre
Gl. dansk havre
Sejrhavre
Ørnehavre
Dansk havre
Pur havre
Klock havre
Borris havre
Nøgen havre
Stålhavre

Asier
Rødbeder

Elvetham
Lille Tårøje Roe
Lng. Rd. Mammoth Roe
Fabriksroe
Rød Øtofte Roe
Gul Eckendorf Roer
Rød Eckendorf Roer

Imperialbyg
Golden prouvis-byg
Carlsbergbyg
Violet geamlage
Bloch hullesbyg
Valserbyg
Klognevbyg
Grandelbyg
Rostovbyg
Nordslesvigbyg
Støvringbyg
Amagerbyg
Guldbyg
Abbedbyg
Lynderupgaardbyg
Nøgen 2 Rd. Byg
Nøgen 6 Rd. Byg
Maja Byg
Chevalie Byg
Gaffel Byg
Do're Byg
Gl. Dansk Byg
Binder Byg
Kenia Byg
Pretencia Byg
Acher Byg
Sort Byg
Cikorie

Gul Dæno Roer
Long Red Giant Roer
Hvid gimsing Roer
Bangholm Turnips Roe
Wilhelmsburger

Solsikker
Hjulkrone
Markært
Majs
Boghvede
Valmue
Brunstar ært
Skovbønner
Hamp
Gul lupin
Blå lupin
Hestebønner
Bondetobak
Soyabønne
Honningurt
Sæddodder

Spindhør
Bønne
Gul sennep
Spergel

HER STÅR DU

Græskar

KARTOFLER

VINTERSÆD

		Als hvede
King Edward	Up to date	Kristians hvede
Estina	Maya	Gold byg
Læsø	Frislænder	Tjelebyg
Royal	Blå kartoffel	Vintertricale
Ukana	Pink fir apple	Engelsk hvede
Primula	Folva	Grenet mirakel
Rosara	Farfar	Ølandshvede
Congo	Ballerina	Tystofthvede
Brønderslev	Heidrun	Purpur hvede
Daniella	Sava	Kompakt hvede
Hansa	Alfa	Polsk hvede
Tidlig rosen	Deodora	Kæmpedurum
Poulsen juli	Oktavia	Stark hvede
Æggeblomme	Reichskanzler	Squarehead
Markens dronning	Asparges	Enkorn
Webs tidlig	Sydens dronning	Vinterspelt
Wild	Lange røde	Alm. Emmer
Blå nordland	Uhr	Blå emmer
Gl. jyde	Turup	Vinterbyg 2rd
Minea	Sharpes express	Vinterbyg 6rd
Segelinde	Jutlandia	Vinterhavre
Bintje	Magnum bonum	Rughejre

KØKKENHAVE

Kartofler

Alpha (Fra 1940)	Fra ca. 1940 til ca. 1955 den mest dyrkede foderkartoffel. Næsten alle gårde i Midt- og Vestjylland dyrkede kartofler til foder. De blev kogt af et omrejsende kartoffelkogeri, ensi-leret og brugt hele året til svinefoder.
Asparges	Er fra variant fra Frankrig og sidenhen blevet lokal dansk sort. Knoldene er aflange og uen-sartede. Meget velsmagende.
Ballerina	Ukendt oprindelse.
Bintje (Fra 1902)	Hollandsk kartoffel. Fremavlet af en lærer og opkaldt efter en pige på skolen. Indført på Amager i omkring 1930 under navnet ”Mausel”. Har været den vigtigste spisekartoffel i Dan-mark i næsten et halvt århundrede.
Blå	Hentet fra Vandel forædlingsstation.
Blå Congo	En ikke helt almindelig kartoffel, idet den er blålilla og bevarer sin blå farve efter kogning. Selve planten har også blå blomster. Stammer fra Sverige, hvor man også kan finde den til salg i supermarkeder. Her i landet dyrkes den kun i private haver. Den er vanskelig at dyrke, da den nemt får skimmel. Smagen er ikke så meget anderledes end andre kartofler. Den bruges derfor mest til at servere, når man vil overraske sine gæster.
Blå Nordland (Fra 1930)	Indført fra Sverige til Gråsten Slotshave af Dronning Ingrid. Blå med blåt kød.
Brønderslev (Fra 1889)	Spise- og fabrikskartoffel. Modnes meget sent.
Craigs Snow White (Fra 1947)	Spisekartoffel.
Deodara (Fra 1920)	Kom fra Tyskland i ca. 1920. Dyrket meget til foder og kartoffelmel og nogle steder i Vest-jylland til spisebrug.
Dianella (Fra 1955)	Foder- og fabrikskartoffel. Kom frem i ca. 1950-1955.
Estima	Hentet hos en privat avler ved Juelsminde.
Farfar	Lokal sort. Hentet på Melstedgård på Born-holm.
Folva	Nyere og velegnet som spisekartoffel.

Kartofler

Friesländer	Oprindelse Nordvesteuropa.
Gammel Jyde (Fra ca. 1900)	Rød og aflang knoldet kartoffel. Kødet er dog gulligt.
Hansa (Fra 1950)	Kom frem omkring år 1950. Anvendes stadig, men ikke ret meget.
Heidrun (Fra 1998)	Hollandsk fabrikskartoffel. Modnes sent.
Jutlandia (Fra 1930)	Velsmagende, fastkogende spisekartoffel. Fremavlet i Vandel i midten af 1900-tallet.
King Edward (Fra 1876)	Engelsk sort, indført omkring 1920. Var, indtil Bintje kom frem, den mest udbredte sort af spisekartofler. Den er rødprikket med helt hvidt kød. En velsmagende og fast kartoffel. Dyrkes stadig, men i ganske små mængder.
Lange Røde	Formentlig en af de ældste kartoffelsorter. Dyrket i Danmark i sidste halvdel af 1700-tallet og først i 1800-tallet. Har aflange røde knolde og hvide blomster.
Læsø	Hentet hos en privat avler ved Juelsminde.
Magnum Bonum (Fra 1876)	Kom hertil fra England i ca. 1880. Har en gullighvid farve i kødet og har i mange år været anerkendt som en god spisekartoffel på det københavnske marked.
Markens Dronning (Fra 1920)	Oprindeligt en Tysk spisekartoffel, dyrket på Ærø i ca. 75 år.
Maya	Kommer fra Vandel forædlingsstation.
Minea (Fra 1962)	Tidlig sort. Kom frem efter Anden Verdenskrig, men er nu udgået af dyrkning.
Octavia (Fra 1972)	Nyere sort, meget velsmagende, men dyrkes ikke længere på grund af at skrællet er for sart.
Pink Fir Apple	Hentet hos en privat avler ved Juelsminde. England ca. 1850
Poulsen Juli (Fra 1891)	En velsmagende sort. Blev i perioden 1930 til 1950 dyrket tidligt på sæsonen. Er i dag udgået af dyrkningen.
Primula (Fra 1939)	Fremavlet i 1939. Meget tidlig, dyrkes stadig. Kogefast salatkartoffel.
Reichskanzler (Fra 1886)	Tysk foder- og fabrikskartoffel. Dyrket i første halvdel af 1900-tallet.

Kartofler

Rosara	Rød kartoffel med gult kød. Meget velsmagende.
Royal	Royal har sin oprindelse på Vandel forædlingsstation, hvor den blev udviklet ved en krydsning i 1996.
Sava (Fra 1990)	Sava har runde til lange, ovale former med gul farve i både skind og kød. Sava er en middeltidlig sort. Den er kogefast og har været den mest almindelige spisekartoffel i Danmark i de seneste 20 år på grund af den gode smag, pæne farve, og fordi den ikke koger ud. Nu er der ved at komme andre sorter frem som matcher den.
Sharpes Express	Rigtig gammel sort, tidlig og hurtigvoksende.
Sieglinde (Fra 1935)	En kartoffelsort med lange, ovale former, med gult, fast kød. Sieglinde blev først dyrket i Tyskland i 1935 og har sidenhen også fået fodfæste i andre europæiske lande.
Sydens Dronning (Fra 1850)	Gammel sort med tidlige, små knolde. Udgået af dyrkning. Blev dyrket hemmeligt på Samsø af trofaste avlere fra 1910 og frem til i dag. For et par år siden blev den DNA-testet, og man konstaterede, at den var identisk med sorten Sharpes Express. Den dyrkes nu i dag også på Samsø Museum.
Tidlig Rosen (Fra 1867)	Indført fra USA allerede i 1870'erne. Har røde knolde. Har været dyrket flere steder til tidlig brug. Den modne kartoffel betegnes som foderkartoffel.
Turup	De kendte hesteopdrættere Hans Boe og sønnen Erik Boe fra Turup ved Assens, havde deres helt egen røde kartoffel, som en ven af familien, Holger Olsen, har bevaret.
Uhr	Tysk kartoffelsort. Aflang og ligner en aspargeskartoffel, men er meget speciel i smagen.
Ukama	Hentet hos en privat dyrkning ved Juelsminde.
Up-to-date (Fra 1894)	Stammer fra England og indført i 1900-tallet. Dyrket i stor udstrækning i Jylland, hvor den efterhånden blev afløst af Bintje. Er mere melet end King Edward og Bintje.

Kartofler

Wild	Rigtig gammel tysk sort med meget små knolde og mange af dem.
Webb's Tidlig (Fra 1880)	Dyrket til tidlig brug omkring 1940–1960.

Vårsæd - byg

Abed Juli	Fra ca. 1938.
Amager	Fra ca. 1908.
Archer	Oprindeligt indført fra Irland i 1922. En ny linje kom fra Abed Planteavlsstation på Lolland i 1930-31. Sorten er tidlig og langstrået. Blev før anvendt i blandsæd med havre og vårrug på mager jord. Næsten kun dyrket på sandjord.
Binder	Udsendt fra Abed i 1913. Førende bygsort i midten af 1920'erne.
Bloch Hulles	Gammel sort. Blødstrået. Alder ukendt. Hentet ved Mou.
Carlsberg Rødbyg	Oprindelse ukendt. Har fået sorten fra Botanisk Have, København.
Chevalier	Vistnok den første udenlandske bygsort i Danmark. Blev indført fra England 1834, som verdens fineste maltbygsort. Sorten blev først dyrket i 1823.
Doré	Dansk sort fra omkring 1948. Er 6-raddet, blødstrået og meget spildsom. Normalt moden midt i juli.
Gaffel	En af vore ældste bygsorter, der kan føres tilbage til bronzealderen. Denne sort er fra 1950.
Gammel Dansk	Almindelig dyrket, men udgik efter indførelsen af Prentice byg. Er fra 1891.
Grandel	Gammel sort. Blødstrået. Alder ukendt. Hentet ved Mou.

Vårsæd - byg

Golden Prouvise	Oprindelse ukendt. Botanisk Have, København.
Grandale byg	Oprindelse ukendt. Hentet ved Mou.
Guldbyg	2-raddet vårbyg fra Gotland fra ca. 1913. Er blevet anvendt som maltbyg, fordi den ser så fin ud, men det egner den sig ikke til. Sorten blev meget udbredt, og anvendes i forædlingen af nye sorter.
Imperial	1893
Kenia	Fra 1927. I Agerdyrkningslære, bind 3, fra 1948, står der: ”Kenia byg er velegnet til fremstilling af pilsnermalt”. En gårdejer i Hinnum, øst for Grindsted, udtalte i ca. 1940: ”Jeg har ikke kunnet dyrke byg på min jord, men nu, vi har fået Kenia byg, kan jeg”.
Klognev Disentis	Gammel sort. 6-raddet. Blødstrået. Alder ukendt. Hentet ved Mou.
Lynderupgård	Nyere sort. På Karensminde bruges den til maltbyg.
Maja	Dansk sort fra Abed Planteavlsstation. Efter den kom frem i 1933, var den den højst ydende bygsort i 1930’erne.
Nordslesvigsk Kæmpe	Fra 1890.
Nøgenbyg 2-radet	Fra 1877. Nøgenbyg hører til de ældste kulturplanter. Stammer fra Asien. I Danmark begyndte dyrkning i yngre stenalder, men er i nyere tid praktisk talt forsvundet. Nøgen byg har løst siddende avner, der falder af ved mejetærskning. Byg anvendt som menneskelig ernæring skal afskalles i modsætning til byg, der anvendes til foder. Afskalningsprocessen er energikrævende og dyr, og derfor er interessen for anvendelse af nøgen byg i fødevareindustrien stigende.
Nøgenbyg 6-radet	Fra 1900.

Vårsæd - byg

Rostov	Fra 1907. Blødstrået. Hentet ved Mou.
Sort dansk 6-radet	Sorten er over 100 år gammel. Kernerne er sorte, når de er modne.
Støvring	Fra ca. 1900. Fremavlet i Støvring.
Valser	Gammel sort. Blødstrået. Alder ukendt. Hentet ved Mou.
Violet de Geumalage	Gammel sort. Alder ukendt. Hentet ved Mou.

Vårsæd - rug, hvede og spelt

Almindelig vårhvede	Ukendt datering. Velegnet til bagning.
Dansk vårspelt	Ukendt datering.
Hallands vårhvede	Ukendt datering. Velegnet til bagning
Hvid Emmer	En gammel hvedesort
Vårhvede	Dyrkes efterhånden sjældent her i landet. Udbyttet er for lavt og den modner sent. Proteinindholdet er højt, og derfor er denne sort god til bagning. De benyttede sorter stammer fra Sverige.
Vårrug	Vår rug er fremavlet ved at så vinterrug stadigt senere år for år. Har tidligere været dyrket i ren bestand, men mest i blanding med byg og havre.
Vårspelt	Ukendt datering.
Vår triticale	Ret ny foderkornsort, krydsning mellem rug og hvede.
Ølandshvede	Meget gammel sort. Har fået comeback som økologisk brødhvede.

Vårsæd - havre

Abbundance	Fra 1900. Hentet ved Hessel.
Borris	Fra 1931. En lang række havresorter bærer tilnavnet Borris. De er forædlet af N. Klitgaard og Jens Nielsen fra Borris.
Dansk	Var indtil begyndelsen af 1900-tallet den vigtigste havresort i Danmark. Den var mest udbredt på øerne og på de gode jorder i Østjylland, og kendt under forskellige lokale navne, som Hessel havre, Grenå havre, Provsti havre, Førslev havre, Ø-havre m.fl. der må henregnes til samme type. På lette jorder i Jylland dyrkedes grå eller sort havre.
Gammel Dansk	Fra 1948.
Gulhvid Tystofte	Fra 1900.
Hvid spelt	Ukendt datering.
Jacob	Ukendt datering. Hentet ved Mou.
Klock (sort)	Fra 1901. Svensk sort med mørkebrune kerner med lav kornvægt. Avnerne er sorte og tykke. Den ligner flyvehavre. Tidligere dyrkede man grå eller sort havre på sandjord og gul havre på lerjord.
Marsk	Fra 1938.
Nøgen	Fra 1900.
Pur	Dyrket i oldtiden. Denne sort er fra 1900
Sejr	Slog igennem omkring 1910 og erobrede hurtigt den gule havres dyrkningsområde.
Sort Nielsen	Fra 1927.
Stål	Fra 1942. Klarer sig særligt godt på marskjord og højmose. Stål havre er mere stivstrået og har større kerner end Ørn havre. Dyrket meget i 1940'erne.
Sølvhavre	Fra 1923
Ørn	Fra 1938.

Vintersæd

Almindelig Emmer hvede	De gamle ægypteres hvede. Har tidligere haft betydelig udbredelse i Middelhavslandene og resten af Europa.
Als hvede	Fra 1923. Als hvede er uden gener fra Square-head.
Blå Emmer hvede	En variant af emmergruppen. Emmerhvede har stakkede aks.
Engelsk hvede	Hører til emmergruppen. Har stakkede aks og meget melede kerner. Er nærmest uegnet som brødkorn. Ældre sort, der har været brugt som hønsefoder i England og Frankrig.
Enkorn hvede	En særlig gruppe hvede med stakkede aks og få blomster. Ofte kun ét korn i småakset, heraf navnet. Hjemmehørende i Lilleasien og er kun dyrket lidt. Er fundet i arkæologiske udgravninger i Skandinavien, hvilket tyder på, sorten allerede fandtes her i oldtiden.
Gold byg	Findes på lokaliteter på Bornholm og ved Hobro.
Grenet Mirakel hvede	Emmergruppen har grenede aks. Omfatter fortrinsvis former med lang vækstperiode. Mest vinterformer.
Kompakt hvede	Gammel hvedesort, vist nok fra middelalderen.
Kristians Hvede	Ukendt datering.
Kæmpe Durum hvede	Hvedesort fra oldtiden.
Polsk hvede	Gammel hvedesort, der er forædlet af emmer.
Purpur hvede	En gammel vild kornsort.
Rughejre	Rughejre har været dyrket i blanding med rug og bruges til brød.
6-raddet vinterbyg	Vinterbyg bliver dyrket en del, men er ikke så vinterfast som rug. 6-raddet byg dyrkes næsten ikke længere.
Vinter Spelt	Har meget fastsiddende avner, så kernerne vanskeligt tærskes ud. Både vår- og vinterformer lykkes godt hos os, men udbyttet er lavt. Spelt giver navn til en særlig hvedegruppe, hvorunder hører almindelig hvede.

Vintersæd

Starke hvede	Hvedesort fra omkring 1960.
Tjele rug	Almindelig rugsort.
Triticale rughvede	Ret ny foderkornsort, krydsning mellem rug og hvede.
Tystofte småhvede	Forsøgsleder N. P. Nielsen, Tystofte, fremavlede i perioden 1901-05 nogle nye hårdføre sorter af nogle få overvintrede planter. Deraf blev Tystoftes småhvede sorten, som fik størst betydning, og var i nogle år den mest dyrkede hvedesort i Danmark.
Vinter byg 2-radet	Vinterbyg bliver dyrket en del, da 2-radet er mere vinterfast end den 6-radet. Vinter havre Ikke meget brugt i Danmark, ikke vinterfast nok.
Ølandshvede	Gammel sort. Ukendt datering.

Roer

Bangholm	Kålroe. Tidligere blev den meget anvendt som spise roe til bl.a. stuvet kålrabi. Bruges i dag som kvægfoder. Frøene er hentet i Norge.
Eckendorf, rød	Fra ca. 1870. Runkelroe.
Eckendorf, gul	Fra ca. 1885. Runkelroe. Hentet ved Børge Jensen, Langstedovergård på Fyn.
Elvetham	Fra 1860. Hentet ved Børge Jensen, Langstedovergård på Fyn.
Frøroe	Sukkerroe også kaldt en fabriksroe. Disse roer er sat for at få frø til næste sæson.
Gul Dæno	Fodersukkerroe fra omkring 1950. Giver et højt udbytte med et tørstofindhold på omkring 16 %.
Lille tårøje	Fra 1902.
Long red giant	Fra 1880. Hentet ved Børge Jensen, Langstedovergård på Fyn.
Long red mammoth	Fra ca. 1890. Hentet ved Børge Jensen, Langstedovergård på Fyn.
Rødbede	Bruges i Karensmindes køkken og kaffestue.
Rød Øtofte	Fra omkring 1950. Runkelroe.
Sukkerroe	Fabriksroe. Den mest brugte sukkerroe til sukkerfremstilling. Har et tørstofindhold på omkring 20 %.
Wilhelmsburger	Kålroe

Andre frøsorter

Blå lupin	Stammer fra middelhavsegnen. Trives bedst på lidt bedre jord. I 1800-tallet såede man lupin i brakmarken midt på sommeren og pløjede den ned i september som grøngødning for vintersæd.
Boghvede	I ældre tid blev der dyrket en del boghvede, især på sandede jorder. Nu dyrkes den kun lidt til ære for elskere af boghvedegrød, af hensyn til vildt og bier, og som grøngødning i økologiske haver.
Bonde-tobak	Hentet fra Glud Museum.
Brunstar ært	Ukendt oprindelse. Hentet ved Børge Jensen, Langstedovergård på Fyn.
Bønner	Ukendt oprindelse.
Cikorie	Dyrkning af cikorie til kaffeerstatning blev først kendt i Tyskland. Særlig udbredt under Napoleonskrigene. Dyrkning begyndte i Danmark i 1870'erne. Indtil 1960 meget brugt til kaffeerstatning.
Gul lupin	Hører hjemme på sandjord. Egnet til ensilage og grønfoder samt til modenhed. Frøene af lupin er rige på protein og fedt. Derfor blev den brugt en del under krigen som erstatning for kraftfoder.
Gul sennep	Anvendes til spisesennep og til udvinding af olie til smørebrug, sæbe, margarine og oliekager. Har været anvendt som stubafgrøde, sået efter høst, og også som grønfoder.
Hamp	Planten bliver normal ½-2 meter høj. Der er to typer, industriel og medicinsk. Her er det den industrielle type, der dyrkes. Bruges til f.eks. tovværk og spisning.
Hestebønner	Stammer fra middelhavsegnen. Dyrkes kun for frøenes skyld. Dyrket i marsken i Sønderjylland og Sydslesvig i blanding med havre. Har aldrig haft stor udbredelse her på egnen.
Hjulkroner	Ukendt oprindelse.

Andre frøsorter

Honningurt	Bruges af økologiske grøntsagsavlere. Den tiltrækker nyttige insekter, som bekæmper skadedyrene.
Kommen	En 2-årig frøsort. Bruges meget i ost og madlavning.
Majs	Majs er ret ny som afgrøde i Danmark. Den ensileres og har stort set afløst foderroer i dag.
Markært	Foderært, gammel sort, der også kaldes Lollandske rosiner. Dyrket i Danmark siden bronzealderen.
Oliehør	Har kun været dyrket forsøgsvis i Danmark. Dens olie, linolie, bliver blandt andet brugt til fernis. Biproduktet, hørfrøkager har været meget brugt til fedekvæg.
Serradel	Blev tidligere brugt til afgræsning på sandjord efter høst.
Skovbønner	Ukendt oprindelse. Hentet ved Børge Jensen, Langstedovergård på Fyn.
Sojabønner	Sojabønner er i familie med ærteblomst og er en bælgplante. Proteinplante.
Solsikker	Dyrkes ikke kommercielt i Danmark.
Spergel	I 1800-tallet, og måske tidligere, dyrket som foderplante på mager jord. Blev dels brugt til hø, men mest til grønfoder. Kan sås ad flere gange i løbet af sommeren. Er tjenlig til slåning eller afgræsning otte uger efter såning.
Spindhør	I Danmark har spindhør tidligere været almindelig dyrket. Senere har planten især været dyrket i krigstid. Hørvarer blev i høj grad erstattet af bomuld, så skætterierne er nu blevet nedlagt.

Andre frøsorter

Sæd-Dodder	Urt af korsblomstfamilien. Frøene blev brugt til krydderi, sammen med f.eks. sennep.
Valmuer	Frøene indeholder en fed olie, der er eftertragtet som madolie. Biproduktet anvendes til foder. Kapslerne indeholder opium. Valmuefrø anvendes også på franskbrød og rundstykker.

markmuseum.dk

Mark